

بررسی نقش محرومیت نسبی در ایجاد رفتار جمعی جوانان

شهر کرمانشاه براساس نظریه تعامل گرائی بلومر

گلمراد مرادی (مری جامعه شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلام آبادغرب)

moradi.pop@gmail.com

بهمن سعیدی پور (استادیار مدیریت آموزشی دانشگاه پیام نور مرکز کرمانشاه؛ نویسنده مسؤول)

bahman-Saeidipour@yahoo.com

چکیده

این مقاله به دنبال بررسی نقش محرومیت نسبی در ایجاد رفتارهای جمعی در میان جوانان شهر کرمانشاه است که براساس نظریه تعامل گرائی بلومر تبیین می شود. بلومر از جمله معروفترین جامعه شناسان در عرصه مطالعات رفتارهای جمعی است که در قالب رهیافت تعامل گرائی به تشریح این رفتارها پرداخته است. وی براین باور است که رشد رفتارهای جمعی از پنج مرحله می گذرد که به صورت اجمال عبارتند از: انگیزش اجتماعی، شکل واحدهای پیوند دهنده، تعهد پیوستگی، ایدئولوژی و تاکتیک‌های عملیاتی. این پژوهش با استفاده از روش پیمایش و از طریق ابزار پرسش‌نامه انجام شد. جامعه آماری مورد مطالعه جوانان بین سنین ۱۹ تا ۳۵ سال شهر کرمانشاه می باشد. تعداد ۴۰۰ نفر جوان، از جامعه آماری به شیوه تصادفی سیستماتیک برای مطالعه انتخاب شدند. از اعتبار صوری و سازه برای روایی و آلفای کرونباخ برای پایایی ابزار تحقیق استفاده به عمل آمد و از روش‌های آماری ضریب همبستگی پیرسون برای آزمون فرضیات و تکنیک رگرسیون لجستیک برای سنجش مدل تحقیق استفاده شد. براساس یافته‌های تحقیق، محرومیت نسبی می تواند به عنوان یک عامل کلیدی در ایجاد و شکل دهی رفتارهای جمعی در میان جوانان موثر باشد. عواملی چون توانایی های ارزشی و انتظارات ارزشی نیز از طرفی در محرومیت نسبی جوانان و از طرفی هم در ایجاد و شکل گیری رفتارهای جمعی نقش دارند. نتایج حاصل از تحلیل لجستیک نشان می دهد که متغیر محرومیت نسبی، توانایی های ارزشی و انتظارات ارزشی توانسته اند ۵۱/۷۴٪ از احتمال ورود جوانان به رفتارهای جمعی را به صورت صحیح پیش بینی کند.

کلیدواژه‌ها: رفتار جمعی، انتظارات ارزشی، تعامل گرائی، محرومیت نسبی، نظریه بلومر.

مقدمه

یکی از مسائلی که امروزه تفکر و تعمق درباره آن مهم به نظر می‌رسد، رفتارهای جمعی^۱ جوانان است. برخی جامعه‌شناسان ایرانی معتقدند که امروزه بسیاری از مسائل اجتماعی مانند پیدایش گروه‌های بزهکار جوان، افزایش بی‌بندوباری اخلاقی در میان جوانان شهری (خصوصاً اقشار بالای جامعه)، ایجاد انحرافات و جرائم جنسی خشونت‌آمیز در میان جوانان طبقات پایین و همچنین اعتصاب‌ها، شورش‌ها و... از رفتارهای نابهنجار و سازماندهی نشده در بین جوانان است (ربانی، ۱۳۸۳: ۱۴۵). رفتار جمعی جوانان می‌تواند هم موجب تثبیت و هم موجب اختلال شود. آنچه مهم است چگونگی هدایت این رفتار و مسیرهایی هستند که فراروی آن‌ها قرار می‌گیرند. جوانان در جریان تغییرات اجتماعی نیروی فعالی هستند، لیکن این فعال بودن می‌تواند زمینه ساز نظمی پویا باشد و هم می‌تواند موجب اختلال اجتماعی گردد (شهابی، ۱۳۸۰: ۸۸). رفتارهای جمعی خود را در قالب جماعت‌های فعال یا خشمگین همچون آشوب^۲ یا شورش و غوغا^۳ و جماعت‌های نمایشی همچون مد اجتماعی^۴، هوس اجتماعی^۵، جنون اجتماعی^۶، هراس اجتماعی^۷، شایعه^۸ و شیدایی اجتماعی^۹ نشان می‌دهند (آگ برن و نیمکف^{۱۰}، ۱۳۴۹: ۱۳۸).

اندیشمندان از زوایای گوناگون بحث رفتار جمعی را تعریف کرده اند: دوب رفتار جمعی را فعالیتی اجتماعی می‌داند که تحت شرایط زودگذر، بدون ساختار و بی ثبات و به دلیل فقدان آشکار هنجارهای پذیرفته شده، رخ می‌دهد (دوب^{۱۱}، ۱۹۸۸: ۹۲۳). دیگر پژوهش‌گران

-
- 1- Collective Behaviour
 - 2- Riot
 - 3- Mob
 - 4- Social Fashion
 - 5- Social Fad
 - 6- Social Craze
 - 7- Social Panic
 - 8- Rumor
 - 9- Social Mania
 - 10- Ag burn & Neimkof
 - 11- Doob

حوزه مطالعاتی رفتار جمعی نظیر ترنر، کیلیان^۱ و گاسفیلد^۲ با رجوع به اصول مکتب شیکاگو توجه خود را به وضعیت های تغییر سریع در ساختارها و احکام اجتماعی معطوف نمودند. ترنر و کیلیان معتقدند رفتارهای جمعی پدیده هایی هستند که در حد فاصل رفتارهای پراکنده فردی و رفتارهای گروهی سازمان یافته بر مبنای مقررات یا سنن مثل احزاب قرار می گیرند (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳: ۱۵۵). ستوده به هجوم سیل وار مردم به خیابان ها، بدون برنامه ریزی و سازماندهی قبلی و واکنش عاطفی و غیر قابل پیش بینی که کم و بیش با رفتار عادی و روزمره یا به قولی بهنجار و معمولی تفاوت دارد، رفتار جمعی می گوید (ستوده، ۱۳۷۸: ۱۱۲). با توجه به تعاریف مطرح شده می توان رفتار جمعی را چنین تعریف نمود: رفتار جمعی به الگوهای غیر نهادی، بی ساختار، خودانگیخته، هیجانی و پیش بینی ناپذیر رفتار گروهی گفته می شود که در اکثر مواقع گویای ناآرامی اجتماعی است.

این تحقیق به دنبال بررسی رابطه بین محرومیت نسبی و رفتارهای جمعی در میان جوانان شهر کرمانشاه است که براساس نظریه تعامل گرایی هربرت بلومر^۳ تبیین می شود. یکی از عوامل مرتبط با رفتارهای جمعی در میان جوانان، محرومیت نسبی می باشد. محرومیت نسبی به تفاوت میان انتظارات مشروع و برآورد مدعیان نسبت به احتمال دسترس به هدف گفته می شود. در نظریه گر پتانسیل خشونت جمعی تحت تأثیر شدت و گسترده محرومیت نسبی قرار دارد. به عبارت دیگر محرومیت نسبی به عنوان برداشت بازیگران از وجود اختلاف میان انتظارات ارزشی و توانایی های ارزشی آنان تعریف می شود. انتظارات ارزشی، شرایط زندگی و کالاهایی هستند که مردم خود را مستحق آنها می دانند. توانایی های ارزشی کالاها و شرایطی هستند که آنها فکر می کنند، عملاً توانایی کسب و حفظ آنها را دارند. بلومر از جمله معروف ترین جامعه شناسان در عرصه مطالعات رفتارهای جمعی است که در قالب رهیافت تعامل گرایی به تشریح این رفتارها پرداخته است. وی بر این باور است که رشد رفتارهای جمعی از پنج مرحله می گذرد که به صورت اجمال عبارتند از: انگیزش

1- Turner & Killian

2- Gasfield

3- Blumer

اجتماعی^۱، تشکل واحدهای پیوند دهنده^۲، تعهد پیوستگی^۳، ایدئولوژی^۴ و تاکتیک‌های عملیاتی^۵ (تنهایی، ۱۳۷۱: ۲۸۱). بلومر اعتقاد دارد که رفتارهای جمعی در اثر فراهم شدن شرایط مقایسه به وجود می‌آیند. زمانی که افراد خود را با سایرین مقایسه کرده و نسبت به موقعیت خویش احساس حقارت نمایند، این کمبود در وجود خود فرد منجر به حس انتقام‌جویی شده و باعث می‌شود فرد انرژی احساسی و عاطفی خود را از راه‌های اعتراض تخلیه نماید.

جوانان به عنوان بخشی از جمعیت هر جامعه که از توان و بالندگی بیشتری نسبت به دیگر بخش‌های جمعیتی برخوردارند، در حوزه رفتارهای جمعی مورد توجه علمای علوم اجتماعی و علوم سیاسی قرار گرفته‌اند (فورلانگ^۶، ۲۰۰۰: ۲۴). آنچه اهمیت این تحقیق را بیشتر نمایان می‌سازد، جستجو و ارایه تبیین علمی در زمینه رفتارهای جمعی جوانان در ایران با استفاده از مدل نظری و تجربی است که می‌تواند آینده‌ای روشن از وضعیت تحولات رفتارهای جمعی جوانان در ایران را روشن سازد. از طرفی شناخت رفتارهای جمعی جوانان اساسی‌ترین نیازهای بنیادی در امر برنامه‌ریزی و پیش‌گیری از مسائل آن در آینده است. لذا، برای یک برنامه‌ریزی نسبتاً دقیق و هماهنگ در جامعه شناخت رفتارهای جمعی جوانان الزامی می‌باشد. در واقع دستیابی به نتایجی در این زمینه استفاده علمی و کارآمد را برای سازمان‌ها، مؤسسات و مراکز مطالعه جوانان میسر می‌سازد.

بنابراین پژوهش و بررسی پیرامون رفتار جمعی جوانان از چند جهت اهمیت دارد:

۱- قدرت و توانایی جوانان در دامن زدن به تحولات سیاسی اجتماعی و جهت‌دادن به این‌گونه تحولات ما را ناگزیر می‌سازد که رفتار جمعی جوانان را به عنوان یک عنصر اصلی در درک وضعیت عمومی جامعه در نظر داشته باشیم.

1- Agitation.

2- Espuit de Corps.

3- Morale.

4- Ideology.

5- Apalication Tactic.

6 -Furlong

۲- جوانان یکی از ارکان اصلی دست‌یابی به توسعه در جامعه هستند. رفتار جمعی جوانان ایران به‌عنوان بازوی موثر جنبش جامعه مدنی ایران که خواستار اصلاحات سیاسی و نهادینه‌کردن قانون‌گرایی و عدالت اجتماعی است عمل می‌کند. جوان همواره در حال تفکر و انتقاد است.

۳- در جامعه ما حدود ۲ میلیون جوان وجود دارد که هر کدام نماینده یک خانواده هستند و با توجه به تاثیرگذاری جوانان در سطح دوستان و خانواده، مطالعه رفتار جمعی شان از اهمیت قابل‌توجهی برخوردار است (خواجه نوری، ۱۳۸۶: ۱۲).

مطابق اطلاعات حاصل از سرشماری‌های عمومی کشور، تعداد جوانان از حدود ۶۳۰۰۰۰۰ نفر در آستانه انقلاب به ۹۴۰۰۰۰۰ نفر در سال ۱۳۶۵ و به حدود ۱۲۳۵۰۰۰۰ نفر در سال ۱۳۷۵ بالغ گردیده است. همچنین در حالی که میزان رشد جمعیت کل کشور به ۱/۹٪ در سال ۱۳۷۵ کاهش یافته، میزان رشد جمعیت جوان در حدود ۲/۸٪ بوده است (سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن در سال‌های ۷۵، ۶۵، ۱۳۵۵). این کثرت جمعیت جوانان و تأثیرپذیری آنان و اهمیتی که در حال و آینده کشور خواهند داشت، مطالعه و بررسی خصوصیات آنان را در ابعاد مختلف ضروری می‌سازد. از طرفی جوانان یکی از ارکان اصلی دست‌یابی به توسعه هستند. هدف کلی تحقیق، بررسی نقش محرومیت نسبی در ایجاد رفتار جمعی جوانان شهر کرمانشاه براساس نظریه تعامل‌گرایی بلومر می‌باشد.

اهداف این تحقیق به صورت ذیل می‌باشد:

- ۱- بررسی میزان گرایش به رفتارهای جمعی جوانان شهر کرمانشاه
- ۲- نقش محرومیت نسبی در ایجاد رفتار جمعی جوانان شهر کرمانشاه
- ۳- نقش توانایی‌های ارزشی و انتظارات ارزشی در ایجاد محرومیت نسبی و رفتارهای

جمعی

پیشینه تحقیق

عرف (۱۳۷۶) در تحقیقی به "بررسی رابطه بین پایگاه اقتصادی- اجتماعی منزل با شورش در شهر قزوین" پرداخته است. وی در این مطالعه از مدل نظری خاصی سود می‌برد، که اجزاء اصلی این مدل عبارتند از انسداد اجتماعی، محرومیت نسبی، فرصت‌های متفاوت ساختی و نارضایتی عمومی. افراد در مسیر ارتقاء و تحرک شغلی بین نسلی ناتوان شده و نمی‌توانند از نردبان سلسله مراتب اجتماعی صعود نمایند، و از سوی دیگر این‌گونه افراد همواره احساس نوعی محرومیت نسبی می‌کنند، زیرا بین سطح انتظارات و ارضای آن‌ها فاصله وجود دارد. بنابراین شرایط در افراد نوعی احساس نارضایتی به وجود می‌آورد. این نارضایتی زمانی شدت می‌یابد که افراد علت این نابسامانی‌ها را در ساختار حکومت و دولت جستجو می‌کنند. زیرا در جامعه عموم فرصت‌ها و امکانات از سوی دولت مهیا می‌گردد، فرد علت نابسامانی خود را حکومت می‌داند و چون آموزش‌های سیاسی (جامعه‌پذیری سیاسی) به او داده نشده است، او مؤثرترین ابزار جهت تغییر شرایط خود را در استفاده از ابزار خشونت و آشوب اجتماعی می‌داند.

ایمان و منفرد (۱۳۸۵) به تحقیق پیرامون "بررسی عوامل اجتماعی- اقتصادی مؤثر بر رضایتمندی سیاسی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز" پرداخته‌اند. ایشان در این پژوهش از دیدگاه روان‌شناسی اجتماعی به تبیین و ارزیابی میزان و چگونگی رضایتمندی سیاسی دانشجویان پرداخته‌اند و سعی نموده‌اند، با تأکید بر نظریه گابریل آلموند و همکارانش رضایتمندی سیاسی و سازه‌های مؤثر بر آن را شناسایی و شاخص‌سازی نمایند. آن‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که رضایتمندی سیاسی دانشجویان، نمودی از جدایی، ناکامی و نارضایتی سیاسی را به نمایش می‌گذارد (صص ۹-۲۵).

نراقی و همکاران (۱۳۵۶) در یک مطالعه نظری در باره جوانان، مسائل جامعه و دانشگاه در بخشی تحت عنوان طغیان جوانان و با بهره‌گیری از مطالعات انجام شده در آفریقا بیان می‌دارد که ریشه نارضایتی جوانان در تضاد و دوگانگی میان دفاع اجتماعی از ارزش‌های دموکراتیک و

سیاست‌های مغایر با آن قرار دارد. وی در ایران ریشه نارضایتی و ناآرامی دانشجویان را به عدم وجود عدالت اجتماعی و ارتباط فعالیت درسی با فعالیت بیرونی ربط می‌دهد.

مبانی نظری تحقیق

دیدگاه‌های تعامل‌گرایی، نظریه‌هایی هستند که از روان‌شناسی و روان‌شناسی اجتماعی نشأت گرفته‌اند و پدیده‌های جمعی را به رفتارهای فردی نسبت می‌دهند. آن‌ها جنبش‌های اجتماعی را تجلی احساس محرومیتی که بازیگران نسبت به دیگر بخش‌های اجتماع تجربه می‌کنند و احساسات پرخاشگرانه که نتیجه طیف وسیعی از انتظارات برآورده نشده هستند، می‌دانند (دوناتلا^۱، ۱۳۸۳: ۱۸).

تیین‌های نظری از نوع تعامل‌گرایی ریشه‌های رفتارهای جمعی را در شخصیت کنشگران اجتماعی جستجو می‌کنند. آن‌ها بر روی متغیرهایی چون نارضایتی اجتماعی، ناسازگاری اجتماعی، حاشیه‌ای شدن و احساس محرومیت به خصوص محرومیت نسبی تأکید می‌نمایند. نظریه پردازان دیدگاه تعامل‌گرایی معتقدند که رفتارهای جمعی از پایین شکل می‌گیرند و وقتی که میزان نارضایتی و ناکامی در میان اعضای جامعه صورت حاد و فزاینده پیدا کند به خصوص وقتی که نارضایتی با فرآیند مقایسه اجتماعی همراه باشد در اعضای جامعه آمادگی ورود به جنبش‌های اجتماعی پیدا می‌کند. آن‌ها از طریق این رفتارهای جمعی درصدد تغییر وضعیت خود هستند. این نظریه پردازان روی گزاره‌هایی چون انقلاب‌ها در شرایط محرومیت مطلق تأکید ندارند، بلکه در شرایط محرومیت نسبی ظهور می‌یابند (غفاری، ۱۳۸۴: ۱۵۲). بنابراین ایده جامعه‌شناسان تعامل‌گرا، آنچه که ما جامعه می‌نامیم، ریشه در کنش مشخص افراد دارد. این کنش‌ها در وضعیت‌های خاص و اغلب با الگویی معین به منصفه ظهور می‌رسند.

از دیدگاه مکتب رفتار جمعی ریشه پیدایش جنبش‌های اجتماعی هم‌زیستی نظام‌های ارزشی متعارض و گروه‌هایی است که با یکدیگر برخورد دارند. این نظام‌های ارزشی و

1- Dounatla

گروه‌های اجتماعی عناصر ممیزه حیات اجتماعی تلقی می‌شوند (کیلیان^۱، ۱۹۶۴: ۴۲۳). در این مکتب تغییرات ساختار اجتماعی و نظم هنجاری در چارچوب یک فرآیند تکامل فرهنگی تفسیر می‌گردند، فرآیندی که در طی آن ایده‌های جدیدی در اذهان افراد ظهور می‌کنند. وقتی هنجارهای سنتی، دیگر نمی‌توانند یک ساختار رضایت‌آمیز برای رفتار ارایه دهند، فرد مجبور است نظم اجتماعی را از طریق اشکال گوناگون ناسازگری به چالش بکشد. جنبش اجتماعی وقتی پدید می‌آید که احساس نارضایتی فراگیر شود و نهادهایی که از انعطاف‌پذیری کافی برخوردار نیستند، نتوانند به این احساس فراگیر پاسخ گویند (دوناتلا، ۱۳۸۳: ۲۰). این مقاله به بررسی رفتارهای جمعی در قالب رویکرد تعامل‌گرایی می‌پردازد و مشخص می‌کند که چه عاملی آن را از سایر نظریه‌ها متمایز می‌نماید. نظریه پردازان عمده این دیدگاه از جمله وبر^۲، بلومر^۳، دیویس^۴ و گر^۵ و فستینگر^۶ هستند.

وبر جامعه‌شناسی آلمانی از نظریه پردازان برجسته رویکرد تفهیمی^۷ است. به نظر وبر جنبش‌های اجتماعی به عنوان نوعی رفتار جمعی ریشه در نظام عقیدتی و معنایی که کنش‌گران به رفتار کنش‌های خود می‌دهند، دارد. گروه‌های اجتماعی خود را متعهد به تعاریفی کلی از جهان و خود می‌کنند و می‌کوشند جهان خود را براساس این تعاریف تغییر دهند. لذا برای فهم رفتارهای جمعی باید این تعاریف را شناخت (اسملسر^۸، ۱۳۸۰). به نظر وی رفتارهای جمعی متشکل از گروه‌هایی از مردم هستند که در زمینه‌ای از نارضایتی نسبت به محیط اجتماعی مستقر به نحوی به نظام عقیدتی واحدی، اعتقاد پیدا می‌کنند و بر اساس آن اعتقاد به صورت جمعی عمل می‌کنند و به وسیله پیام اجتماعی خود جامعه را بسیج می‌کنند (بشیریه، ۱۳۸۱: ۵۹). بنابراین در دیدگاه وبر رفتارهای جمعی تأثیرات پویایی هستند، که همواره

1- Illian

2- Weber

3- Blumer

4- Davies

5- Gurr

6- Festinger

7- Comprehensive Approach

8- Smelser

می‌توانند در خدمت تغییر و دگرگونی شیوه‌های رفتار از پیش تعیین شده‌ای باشند، که منابع تغییر سریع را بر می‌انگیزاند (گیدنز^۱، ۱۳۷۱: ۸۱).

دیویس و گر در قالب رهیافت روان‌شناسی اجتماعی پیرامون رفتارهای جمعی بحث می‌کنند. فرضیه اصلی تئوری فردگرایانه و روان‌شناسی این است که انسان‌ها دارای خواست‌ها و نیازهای اساسی هستند و اگر این خواست‌ها و نیازها، سرکوب شده یا ناکام بمانند به پیدایش احساس خشونت و پرخاشگری می‌انجامد (بشیریه، ۱۳۷۴). دیویس در نظریه خود احساس بی‌عدالتی اجتماعی را در دوران رکود اقتصادی عامل اساسی بروز نارضایتی بین مردم و نظام سیاسی می‌داند. گر هم نارضایتی سیاسی و روانشناختی از نظام سیاسی را ناشی از وجود شکاف بین توقعات ارزشی خود با قابلیت‌های ارزشی محیط می‌داند. قابلیت‌های ارزشی آن دسته از کالاها و شرایط زندگی است که مردم خود را به طور موجهی مستحق آن می‌دانند، و قابلیت‌های ارزشی اموری عینی هستند که در اجتماع می‌توان یافت. این نارضایتی عمده در اثر مقایسه خود با دیگران در جامعه صورت می‌گیرد. این امر در میان تحصیل‌کردگان جدی‌تر و عمیق‌تر است (دیویس^۲، ۱۹۶۹: ۶). بنابراین از نظر دیویس و گر بی‌عدالتی اجتماعی مهم‌ترین عامل بروز نارضایتی و گسست تعهد گروهی در سطوح مختلف اجتماعی، سازمان یا کلیت نظام سیاسی و اجتماعی است. اما فیرابند^۳ از پیروان نظریه محرومیت نسبی تحلیل خود را از سطح روان‌شناختی به سطح سیستمی ارتقاء داده است. از نظر او در برخی از جوامع، محرومیت نسبی^۴ که در نظریه گر یک جریان روان‌شناختی است، بیشتر جریانی سیستمی و مربوط به ساختار اجتماعی است. از نظر فیرابند وجود و بروز شکاف بین توقعات و امکانات و در پی آن، محرومیت و ناکامی در برخی جوامع ناشی از ساختارهای نظام اجتماعی است. از این نظر در برخی جوامع، نارضایتی می‌تواند ساختاری تلقی شود. این دیدگاه در تحلیل فرآیند بیگانگی می‌تواند به مارکس نزدیک‌تر شود (کوهن، ۱۳۷۵: ۲۰۹).

1- Giddens

2- Davies

3- Firabend

4- Relative Deprivation

چارچوب نظری تحقیق

آنچه چارچوب نظری این مقاله بر آن بنا شده، رویکرد تعامل گرایی و به طور خاص نظریه گر^۱ برای تبیین رفتارهای جمعی و همچنین نظریه تعامل گرایی بلومر برای ایجاد و شکل گیری رفتارهای جمعی است. نظریه گر بهتر می تواند تبیین کننده مدل تحقیق باشد و تمرکز آن بر روی چگونگی شکل گیری رفتارهای جمعی و در نتیجه راهگشای کار در تمرکز بر روی رفتار جمعی جوانان می باشند. از طرفی نظریه بلومر در نحوه و مراحل شکل گیری رفتارهای جمعی جوانان بهتر می تواند عمل نماید. لذا بر اساس مدل گر پتانسیل خشونت جمعی تحت تأثیر شدت و گسترده محرومیت نسبی قرار دارد و براساس مدل بلومر شاخص های رفتار جمعی تعریف و طرز اندازه گیری آنها تعیین می شود.

گر و رفتارهای جمعی

گر (۱۳۷۷) نقطه عزیمت خود را برای تحلیل خشونت های مدنی، محرومیت نسبی قرار می دهد. وی محرومیت نسبی را درک کنشگر از تفاوت میان توانایی های ارزشی^۲ و انتظارات ارزشی^۳ می داند. انتظارات ارزشی عبارتند از منافع و شرایطی از زندگی، که مردم خود را در حصول آن ذیحق می دانند. اما توانایی های ارزشی بستگی به محیط اجتماعی و فیزیکی داشته و عبارت است از ظرفی که بحث مردم را برای تحصیل یا حفظ ارزش ها معین می کند. به بیان دیگر، محرومیت نسبی عبارت است از تفاوت میان انتظارات مشروع و برآورد مدعیان نسبت به احتمال دسترسی به هدف. گر به صورت اجمالی، ارزش ها را به سه دسته ثروت، قدرت و منزلت تقسیم کرده، آن گاه تئوری خود را بر فراز مقوله محرومیت نسبی (به عنوان متغیر مستقل) بنا کرده و سایر شرایط اجتماعی و سیاسی را به عنوان متغیرهای مشدده^۴ و متغیرهای میانجی^۵ با آن ترکیب می کند و انواع رفتار سیاسی را از آن نتیجه می گیرد. برای تبیین جنبش

1- Guarr

2- Value Capabilities

3- Value Expectations

4- Instigating Variables

5- Mediating Variables

احتمالی باید نقطه عزیمت را از عوامل ذهنی و مجموعه فرآیندهای ذهنی که موجبات خشم و قهر را فراهم می‌آورد، شروع کرد. آن گاه این عنصر ذهنی از معبر ساخت‌ها و فرهنگ‌ها و سنن جمعی گذشته و تبدیل به کنش جمعی می‌شود که آن نیز به نوبه خود به دو دسته به نوع تأثیر عوامل میانجی و مشدده به یکی از اشکال متنوع اعتراض بدل می‌گردد. گر با رویکردی روان‌شناسانه به مبحث خشونت جمعی و سیاسی می‌پردازد و می‌کوشد، تا علل بروز خشونت‌ها را تبیین کند (ص ۱۶). گر بهترین تعریف از محرومیت نسبی ارائه داده است. به تعبیر او محرومیت نسبی به عنوان برداشت بازیگران از وجود اختلاف میان انتظارات ارزشی^۱ و توانایی‌های ارزشی^۲ آنان تعریف می‌شود. انتظارات ارزشی، شرایط زندگی و کالاهایی هستند که مردم خود را مستحق آن‌ها می‌دانند. توانایی‌های ارزشی کالاها و شرایطی هستند که آن‌ها فکر می‌کنند، عملاً توانایی کسب و حفظ آن‌ها را دارند (ص ۵۴).

متغیرهای اجتماعی که در تمرکز نارضایتی‌ها بر اهداف سیاسی مؤثرند، عبارتند از: میزان تضمین‌های فرهنگی یا خرده فرهنگی برای پرخاشگری آشکار، میزان و درجه موفقیت خشونت سیاسی در گذشته، میزان آشکاری و گستردگی جاذبه‌های نمادین توجیه کننده خشونت، مشروعیت نظام سیاسی و نوع پاسخ‌هایی که به محرومیت نسبی داده و می‌دهد و باور به اینکه خشونت در کسب ارزش‌های کمیاب مفید است البته این باور در اجتماعات سیاسی بیشتر نقش یک انگیزه ثانویه را داشته و توجیه کننده است. در حالت افراطی هر گاه مردم شدیداً ناراضی بر این باور باشند که نظام سیاسی ظرفیت و منابع رفع محرومیت آن‌ها را دارا است اما هیچ‌گونه اقدام مؤثری به عمل نمی‌آورد، احتمال توسل جستن به انقلاب یا تاکتیک‌های توطئه‌آمیز به منظور کنترل نظام و قرار دادن آن در خدمت منافع خویش وجود دارد، یا اینکه سیاست‌گذاری به گونه‌ای باشد که توزیع ارزش‌های جبرانی بین گروه‌ها تبعیض‌آمیز باشد. در این حالت احتمال می‌رود که گروهی که کمتر برخوردار شده است به منظور افزایش سهم خود از ارزش‌ها به اعتراض جمعی متوسل شود (گر، ۱۳۷۷: ۶۸).

1- Value Expectations
2- Value Capabilities

بلومر و شکل گیری رفتارهای جمعی

در مقاله حاضر نحوه شکل گیری و مراحل تکامل رفتارهای جمعی براساس مدل نظری بلومر مطرح می گردد. بلومر رفتار جمعی را شامل رفتار جماعت^۱، رفتار عامه^۲، عقیده عمومی^۳، تبلیغ^۴ و سامان می داند. وی برای تعریف رفتار جمعی آن را با دو گونه رفتار دیگر یعنی رفتار گروه کوچک و رفتار مرسوم رفتار جا افتاده یا رفتاری که از نظر فرهنگی تعریف شده است - مقایسه نموده و اختلافات آن ها را بر می شمارد. در این تعریف معیار و ملاک عمده از نظر او خصوصیات فیزیکی (اندازه گروه) و خصوصیات فرهنگی (رابطه با قواعد، تعاریف، یا هنجارها) است.

مقایسه رفتار جمعی با گروه های کوچک علاوه بر معیارهای فیزیکی و فرهنگی ملاک های دیگری را نیز آشکار می سازد که نخستین آن معیارهای روان شناختی است: در گروه کوچک فرد احساس می کند که بر رفتار خود کنترل دارد اما در رفتار جمعی بر رفتار خود کنترل ندارد و رفتار او تابع رفتار گروه است. معیار و ملاک دوم ناظر به شیوه ارتباط و تعامل است: در گروه های کوچک این معیارها متکی به برخوردهای شخصی و گفت و گوی متقابل^۵ است و هر شرکت کننده کنش دیگری را تأویل و تفسیر می نماید. در حالی که در رفتار جمعی یا به طور کلی گروه های بزرگ اشکال جدیدی از ارتباط و تعامل، مانند واکنش های روان شناختی جمعی و ارتباط یک سویه مطرح است. سومین معیار به شیوه ای اشاره دارد که مشارکت کنندگان برای کنش بسیج می شوند: گروه های کوچک از مکانیسم های مستقیم، محدود و ساده ای چون اغناء استفاده می کنند، در حالی که در رفتار جمعی وسایل جدیدی چون اغوا، تحریک، جلب توجه، شایعه سازی، غلبه برخونسردی و کنار گودنشینی به کار می رود (اسملسر^۶، ۱۳۸۰: ۹-۱۰).

1- Crow

2- Mass behaviour

3- Public Opinion

4- Propaganda

5- Dialog

6- لایتین اسملسر

بلومر در رفتار جمعی دو کانون اصلی را مورد توجه قرار داده است. نخست مطالعه اشکال ابتدایی رفتار جمعی، همچون انبوه از هم پاشیده و هیجان زده شده مردم (جماعت غوغاسالار) یا اضطراب جنگ^۱. دوم مطالعه شیوه‌هایی که از طریق آن این اشکال ابتدایی تبدیل به رفتار تنظیم شده و سازمان یافته می‌شوند. ویژگی برجسته رفتار جمعی ابتدایی شیدایی و بی‌قراری است که به صورت دورانی انتقال می‌یابد و بدین گونه هر فرد، هیجان تولید شده توسط فرد دیگر را باز تولید می‌کند و زمانی که بار دیگر این هیجان به خود او باز می‌گردد، دچار هیجان مضاعف می‌شود (اسملسر، ۱۳۸۰: ۱۱). بلومر به هنگام بحث در مورد جنبش اجتماعی به موضوع تبدیل رفتار جمعی ابتدایی به رفتار سازمان یافته می‌پردازد. او معتقد است جنبش اجتماعی در خلال توسعه‌اش دارای سازمان و شکل، آداب و سنن، تقسیم کار، رهبری استقرار یافته، قواعد اجتماعی و ارزش‌های اجتماعی می‌شود. به نظر بلومر رشد جنبش‌ها و یا رفتارهای جمعی از پنج مرحله می‌گذرد که به صورت اجمال عبارتند از:

- ۱- انگیزش اجتماعی: در این مرحله جنبش نیازمند مطرح نمودن مطالب و مسائل عمده اجتماعی است که مقدمات و زمینه‌های نارضایتی را می‌تواند فراهم آورد.
- ۲- تشکل واحدهای پیوند دهنده: به معنی ایجاد و تشکل واحدهای کوچک، غیرمتمرکز و مبتنی بر روابط غیر رسمی که بتواند توده پراکنده مردم را که عمده در حد رفتار عامه عمل می‌کنند به گروه‌های به هم پیوسته متصل کنند.
- ۳- تعهد پیوستگی: ایجاد و گسترش نوعی از گرایش‌ها و اعتقادات مذهبی و یا مکتبی جهت پیوند دادن افراد به نهضت.
- ۴- ایدئولوژی: تبدیل آن گرایش‌ها و اعتقادات به ایدئولوژی راهبر که افراد با تمسک به آن دست به عمل زنند.
- ۵- تاکتیک‌های عملیاتی: مشخص نمودن چگونگی و زمان بندی اهداف جنبش توسط رهبران که در کوتاه مدت یا بلند مدت می‌باشد (تنهایی، ۱۳۷۱: ۲۸۱).

بلومر معتقد است که واگیری اجتماعی فرآیندی است که طی آن اعضای جماعت مرتباً از رفتار هم‌دیگر تأثیر می‌پذیرند و دیدگاه‌ها و رویدادهایی که به طور معمول توجه آنان را به خود جلب می‌کند، بی‌اهمیت می‌شوند. سرانجام هر یک از افراد درگیر در جماعت چنان غرق کنش‌های دیگران می‌شود که خود آگاهی خویش را از دست می‌دهد و تحت تأثیر دیگران قرار می‌گیرد. در این حالت هر کس انحصاراً پیرو دیگران می‌شود (تنهایی، ۱۳۷۱: ۲۸۰). بلومر در گونه‌شناسی خود از گروه‌های مخاطب، آن‌ها را بر حسب طبیعت شان به چهار گروه اصلی، انبوه کنش‌گر^۱، انبوه نمایش‌گر^۲، توده^۳ و عموم^۴ تقسیم کرده است. که مختصری از ویژگی‌های این گروه‌ها عرضه می‌شود.

۱- انبوه کنش‌گر: که گاهی به آن انبوه پرخاش‌جو^۵ نیز گفته می‌شود گروهی هستند که هدف مشترکی داشته و حین هدف، رفتار آن‌ها را هدایت می‌کند. در این قبیل گروه‌ها، نوعی تقسیم کار و احیاناً رهبری مشخص به چشم می‌خورد. یک جنبش انقلابی^۶ و یا گروه لینچ^۷ از این زمره محسوب می‌شوند.

۲- انبوه نمایش‌گر: این گروه‌ها دارای هدف معینی جز به نمایش گذاشتن رفتار خود ندارند. درجه تصلب و جمود گروهی در این‌ها پایین‌تر و نقش رهبری در آن‌ها کم‌رنگ‌تر است. کارناوال‌های شادی و یا دسته‌های عزاداری فرقه‌های مذهبی، نمونه‌هایی از این انبوه‌ها هستند.

۳- توده: توده‌ها دارای سازماندهی ضعیفی هستند و اعضای آن‌ها ناپایدارند. به گونه‌ای لحظه‌ای به وجود می‌آیند و هر چند هدفی که جلب نظر آن‌ها را کرده است کم‌جذب‌تر می‌شود، هم از دامنه و طیف اخص کاسته می‌شود و هم از شدت رفتار جمعی. توده‌ها را معمولاً به دو دسته فرعی تر علی و قراردادی تقسیم می‌کنند. توده علی مثل تماشاگران یک

1- Acting Crowd

2- Crowd Expressive

3- Mass

4- Public

5- Aggressive Crowd

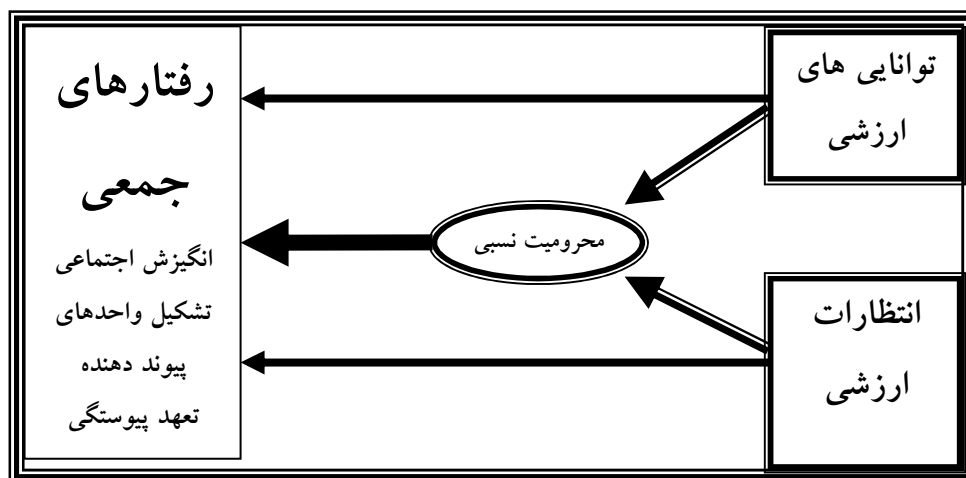
6- Revolutionary Movement

7- Lynch Group

شیء عجیب در ویتترین مغازه هستند و توده قراردادی مثل تماشاگران مسابقات ورزشی، به نوعی به قاعده گرد هم می آیند.

۴- عموم: به گروهی از مردم اطلاق می شود که اولاً با موضوع مناقشه برانگیزی مواجه باشند و ثانیاً از نظر عقیده نسبت به آن موضوع، مواضع متفاوتی اتخاذ نمایند و ثالثاً حاضر باشند بر سر آن موضوع وارد بحث و مجادله شوند. ملاحظه می شود که عموم به لحاظ سازمانی، دارای استقرار نیستند و تنها در قبال موضوع خاصی قابل تعریف اند. لذا آنچه به افکار عمومی مشهور است، محصولی جمعی و حاصل برآیند باورها و داوری های جمع است. نکته مهمی که در مورد گروه های مخاطب باید همواره مد نظر قرار گیرد وجود گروه های مرجع و رهبران فکری است (بلومر، ۱۹۵۱: ۸۹). باورها و داوری های انسان ها مقولاتی هستند که اجتماعاً ساخته شده اند و هر انسان به عنوان موجودی منطقی تلاش می کند رفتاری موجه و عقلایی از خود بروز دهد. معنای عقلایی بودن رفتار هم آن است که رفتار کنش گر، مورد مذمت عقلا قرار نگیرد، لذا کلیه رفتارهای اجتماعی خود را با محک عرف عقلایی بودن گروه مرجع می سنجند و تراز می کنند. از همین رو، گروه های مرجع، سازنده ارزش های مشترک اجتماعی هستند و این ارزش ها طی مکانیسم های جامعه پذیری در میان سایر گروه های اجتماعی، درونی می شود. به همین خاطر در هر فرآیند تبلیغاتی توجه به نقش، الگوساز گروه های مرجع، بسیار مهم است. نمودار ۱ روابط بین متغیرهای این پژوهش را در قالب مدل تحلیلی نشان می دهد.

نمودار ۱- مدل تحلیلی تحقیق

فرضیات تحقیق

- ۱- بین توانایی های ارزشی و محرومیت نسبی جوانان رابطه وجود دارد.
- ۲- بین انتظارات ارزشی و محرومیت نسبی جوانان رابطه وجود دارد.
- ۳- بین میزان احساس محرومیت نسبی جوانان و پیدایش رفتارهای جمعی آنها رابطه وجود دارد.

روش شناسی تحقیق

این مقاله با استفاده از روش پیمایش انجام شده است. با توجه به اینکه رویکرد حاکم بر آن کمی است، لذا روش پیمایش بهتر می تواند آن را مطالعه نماید. جمع آوری اطلاعات از طریق ابزار پرسش نامه انجام گرفته است. جامعه آماری در این مطالعه جوانان ساکن شهر کرمانشاه می باشند. از میان آنها افراد بین سنین ۱۹ تا ۳۵ سال در نظر گرفته شده است. براساس سرشماری سال ۱۳۸۵ کشور، کل جمعیت جوانی که در این محدوده سنی در کرمانشاه قرار داشته است، برابر ۲۵۲۳۵۰ نفر می باشند. با توجه به حجم وسیع جامعه آماری به شیوه تصادفی سیستماتیک تعداد ۴۰۰ نفر با استفاده از جدول نمونه گیری لین (۱۹۷۴). برای مطالعه انتخاب شدند. در تکمیل پرسش نامه ها، لیست کل افراد جوان به دست آمد و از بین هر ۶۳۰ نفر یک نمونه انتخاب گردید و پرسش نامه به وسیله تکمیل گردید. قابل ذکر است که بسیاری از افراد از تکمیل نمودن پرسش نامه ها اجتناب نمودند یا اینکه فردی که در نمونه می افتاد، در دسترس نبود، لذا در بسیاری از نمونه ها به فرد بعد از نمونه انتخابی رجوع می شد و پرسش نامه توسط وی تکمیل گردید. قابل ذکر است که جهت رعایت اخلاق تحقیق از حوزه خصوصی افراد سوالی نمی شد. به این خاطر که افرادی کم سواد بوده و یا اینکه معنی بسیاری از مفاهیم را نمی دانستند، لذا در این تحقیق از پرسش نامه توأم با مصاحبه استفاده شد. به منظور دست یابی به اینکه ابزار سنجش چه چیزی را می سنجد و تا چه اندازه از لحاظ سنجش موضوع موفق بوده و کارایی دارد در مقاله حاضر از روش ارزیابی اعتبار صوری

تحقیق و اعتبار مبتنی بر تحلیل عاملی^۱ استفاده شده است. جهت اعتبار صوری پس از طراحی گویه های طیف های مربوطه (براساس تحقیقات انجام شده و دیدگاه های نظری «به خصوص چارچوب نظری رایج») در اختیار اساتید و کارشناسان دانشگاه قرار گرفت. اظهار نظر این افراد در راستای سنجش گویه های هر طیف، در نهایت به گزینش گویه های مناسب برای هر طیف منجر شد.

جهت ارزیابی اعتبار سازه ای^۲ طیف ضمن استناد به مبانی نظری تحقیق از تحلیل عامل^۳ استفاده شده است. هدف اصلی این تکنیک آماری برای این امر است که بر اساس پاسخ افراد به پرسش های معدودی، عوامل عام تر را مشخص کرد، که شالوده پاسخ افرادند. ماتریس همبستگی میان گویه های متغیر رفتار جمعی نشان داد که گویه های این متغیر در پنج بعد متمرکز شدند به طوری که گویه های موجود در یک بعد با سایر گویه های موجود در آن بعد همبستگی معنادار داشته ولی با گویه های موجود در ابعاد دیگر این متغیر همبستگی معناداری نداشته و این همبستگی ضعیف بوده است. بررسی دقیق الگوی همبستگی ها این واقعیت را به ما نشان می دهد که هر مجموعه از گویه ها به یک عامل تقلیل یافته اند و بر این اساس متغیر رفتار جمعی در این تحقیق از ۲۹ گویه به ۵ بعد یا شاخص کاهش یافته است. به عبارتی دیگر گویه ها به صورت خوشه هایی گرد هم آمده اند، به طوری که گویه های هر خوشه با هم دیگر همبستگی دارند و با گویه های موجود در خوشه های دیگر همبستگی ندارند.

آزمون KMO در این ماتریس ۰/۸۸ می باشد، لذا نیازی به حذف هیچ گویه ای از این مجموعه نمی باشد. آزمون کرویت بارتلت در سطح حداقل ۹۵٪ اطمینان این معنی داری را نشان می دهد. لذا نتایج حاکی از این جدول به محقق اطمینان می دهد که می توان تحلیل عامل را ادامه داد.

1- Factor Analysis
2- Construct Validity
3- Factor Analysis

جدول ۱ - نتایج آزمون‌های آماری در تحلیل عاملی برای رفتار جمعی جوانان

KMO=۰/۸۸	آزمون کیزر مایر
B.T=۳۶۸/۴۲۳	آزمون بارتلت
d.f=۵۴۱	درجه آزادی
Sig.=۰/۰۰۰	سطح معنی داری

برای ارزیابی پایایی ابزار گردآوری اطلاعات از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. برای اندازه گیری متغیرهای اصلی تحقیق یعنی محرومیت نسبی و رفتار جمعی از طیف لیکرت استفاده شده است. گویه‌ها از مطالعات انجام شده در کشورهای دیگر و همچنین مطالعاتی که در داخل کشور انجام شده، اقتباس شده اند و پس از تغییرات و سازگار نمودن آن‌ها با وضعیت ایران، گویه‌های مناسب انتخاب شدند. آلفای کرونباخ هر یک از متغیرهای فوق در جدول ۲ آمده است. ارقام این جدول نشان می‌دهند که کل طیف‌ها از پایایی برخوردار می‌باشند.

جدول ۲- میزان آلفای کرونباخ (پایایی) گویه‌های موجود در ابعاد رفتار جمعی

مقدار آلفا	تعداد گویه	نام طیف
۰/۸۸	۵	انگیزش اجتماعی
۰/۷۸	۸	تشکیل واحدهای پیوند دهنده
۰/۷۰	۵	تعهد پیوستگی
۰/۷۳	۵	ایدئولوژی
۰/۸۰	۵	تاکتیک‌های عملیاتی
۰/۸۵	۲۹	رفتار جمعی
۰/۹۱	۸	محرومیت نسبی

تعریف مفاهیم و متغیرها

۱- **محرومیت نسبی** - محرومیت نسبی به عنوان برداشت بازیگران از وجود اختلاف میان انتظارات ارزشی و توانایی‌های ارزشی آنان تعریف می‌شود. انتظارات ارزشی، شرایط زندگی و کالاهایی هستند که مردم خود را مستحق آن‌ها می‌دانند. توانایی‌های ارزشی کالاها و شرایطی هستند که آن‌ها فکر می‌کنند، عملاً توانایی کسب و حفظ آن‌ها را دارند. در این تحقیق احساس محرومیت نسبی بین جوانان را در شاخص‌هایی چون امکانات رفاهی (غذا، مسکن، خدمات بهداشتی و آسایش مادی)، قدرت (تمایل به مشارکت در تصمیم‌گیری جمعی، رای دادن، شرکت در رقابت سیاسی و عضویت در گروه‌های سیاسی) و ارزش‌های بین الاشخاصی (رضایت روانی، احترام و عاطفه) سنجیده می‌شود. این متغیر براساس نظریه گر سنجیده سنجیده شده است. احساس محرومیت نسبی با استفاده از پرسش‌نامه سنجش‌ها و نگرش‌های ایرانیان در قالب طیف ۵ درجه ای لیکرت و براساس نظریه گر به وسیله ۸ گویه سنجیده شده است (چلبی، ۱۳۸۰).

۲- **رفتار جمعی** - از دیدگاه آگ برن و نیمکف^۱ رفتار جمعی، رفتاری است عاطفی که بر اثر وضع یا حادثه ای از شخص یا اشخاصی سر می‌زند و بر اثر واگیری اجتماعی به دیگران منتقل می‌شود و در نتیجه، گروه کم و بیش متجانسی به وجود می‌آورد (آگ برن و نیمکف، ۱۳۴۹: ۱۳۷). بلومر اعتقاد دارد که جنبش‌های اجتماعی در ۵ مرحله به وجود می‌آیند. با توجه به اینکه رفتارهای جمعی شکلی از جنبش‌های اجتماعی است، لذا در این مقاله رفتارهای جمعی براساس نظریه بلومر با استفاده از ۲۹ گویه در ۵ مرحله انگیزش اجتماعی (با استفاده از ۵ گویه)، تشکیل واحدهای پیوند دهنده (با استفاده از ۸ گویه)، تعهد پیوستگی (با استفاده از ۵ گویه)، ایدئولوژی (با استفاده از ۵ گویه) و تاکتیک‌های عملیاتی (با استفاده از ۵ گویه) سنجیده می‌شود. این ابعاد با استفاده از سوالاتی در قالب طیف لیکرت سنجیده می‌شوند.

1- Ogburn & Nimkoff

یافته های تحقیق

پس از پایان یافتن گردآوری داده ها، پرسش نامه ها، استخراج و آنگاه به رایانه انتقال یافت و سپس با استفاده از بسته نرم افزار آماری برای علوم اجتماعی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. تجزیه و تحلیل داده ها بر اساس سطوح سنجش متغیرها و طیف ها انجام گرفته، بدین ترتیب با استفاده از شاخص های آمار توصیفی و جداول متقاطع نمونه های آماری، کلیه متغیرها در قالب جداول توزیع فراوانی توصیف شده اند. همچنین برای تحلیل رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. برای سنجش مدل تحقیق نیز از تحلیل لجستیک استفاده شده است.

ویژگی های اقتصادی-اجتماعی پاسخ گویان

از تعداد نمونه آماری اختصاص یافته برای این پژوهش، ۶۰/۳٪ از پاسخ گویان به جنسیت مرد و ۳۶/۳٪ نیز به جنسیت زن تعلق دارند. میانگین سنی ۳۶/۳٪ می باشد، بیانگر این است که وضعیت سنی پاسخ گویان را بیشتر افراد سنی جوان تر و پایین تر تشکیل داده است. میانگین تحصیلات پاسخ گویان برابر ۱۰/۸۹ کلاس بود که افراد پاسخ گو از میانگین سواد نسبتاً پایینی برخوردار بودند. از کل جمعیت نمونه ۳۹/۲۲٪ آن ها شاغل بودند و ۶۰/۱۳٪ از آن ها بیکار بودند که نشان گر درصد پایینی از اشتغال بین آن ها می باشد. شاخص دیگر در این تحقیق وضعیت تاهل بود که نشان می دهد بیشترین تعداد پاسخ گویان را افراد مجرد تشکیل می دهند. مطابق با پژوهش انجام گرفته در ۳ طبقه بالا، پایین و متوسط، بیشترین تعداد پاسخ گویان به طبقه میانی جامعه تعلق دارند. میانگین درآمد پاسخ گویان برابر ۱۲۰۳۴۱ تومان است که نشان گر این است که درآمد پاسخ گویان نسبتاً پایین می باشد. شاخص توصیفی دیگر وضعیت مسکن است که نشان می دهد ۵۴٪ آن ها در خانه های شخصی زندگی می کردند و کمترین درصد آن ها هم در خانه های اجاره ای (۳۱٪) و سایر خانه ها (۱۲٪) سکونت دارند.

میزان بروز رفتارهای جمعی در میان جوانان در سطح بالایی قرار دارد. به طوری که که میانگین بروز رفتارهای جمعی برای آن ها برابر ۱۲۶/۴۲۴ بوده است. از این توزیع می توان

چنین استنباط کرد که مساله تحقیق واقعاً در جامعه به عنوان یک مشکل بروز کرده است به طوری که این رفتارها آن هم در میان قشر جوان می توانند برای امنیت و نظم اجتماعی در جامعه خطر آفرین باشند.

شاخص دیگر در این تحقیق میزان محرومیت نسبی است که میانگین نمره آن برای افراد مورد مطالعه برابر ۳۳/۱۸ است که این نمره در مقایسه با دامنه نمره (۸ تا ۴۰) در حد بالایی است و بیانگر میزان محرومیت نسبی بالایی در بین جوانان است. می توان استدلال کرد که با افزایش محرومیت نسبی افراد گرایش و تمایل آن‌ها به رفتارهای جمعی شدت پیدا می کند.

بررسی فرضیات

آزمون فرضیات تحقیق با استفاده از تکنیک آماری ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. برای این بخش از تحلیل چهار جدول ارایه شده است. نتایج جدول شماره ۳ نشان می دهد که بین دو متغیر انتظارات ارزشی و محرومیت نسبی رابطه معنادار وجود دارد ($T=0/42$). همچنین بین دو متغیر توانایی های ارزشی و محرومیت نسبی رابطه معنادار وجود دارد ($T=0/51$). با توجه به سطح معناداری به دست آمده برای دو متغیر برابر ۰/۰۰۰ می باشد، می توان استدلال کرد که رابطه بین دو متغیر مذکور رابطه معنادار است. به عبارتی مطابق با نتایج به دست آمده می توان چنین عنوان کرد که به هر میزانی که توانایی های ارزشی و انتظارات ارزشی افراد بالا رود، میزان محرومیت نسبی جوانان بیشتر شود. نتایج حاصل از جدول همچنین نشان می دهد که بین توانایی های ارزشی و انتظارات ارزشی با میزان بروز رفتارهای جمعی در سطح حداقل ۹۵٪ معناداری وجود دارد. به عبارتی مطابق با نتایج به دست آمده می توان چنین عنوان کرد که به هر میزانی که توانایی های ارزشی و انتظارات ارزشی افراد بالا رود، میزان بروز رفتارهای جمعی در میان جوانان بیشتر شود.

نتایج حاصل از جدول همچنین نشان می دهد که بین محرومیت نسبی و رفتار جمعی جوانان رابطه شدید و معنی داری وجود دارد. ضریب به دست آمده برای این متغیر برابر ۰/۶۵ با سطح معنی داری $P=0/000$ ، بیانگر رابطه مثبت و مستقیم بین دو متغیر مذکور می باشد.

نتیجه چنین نشان می دهد که با افزایش یا کاهش در میزان محرومیت نسبی افراد میزان رفتارهای جمعی در میان آنها نیز به مقدار زیادی افزایش یا کاهش می یابد. با توجه به این آمارها می توان چنین استدلال کرد که فرضیه مذکور در سطح حداقل ۹۵٪ معنادار بوده و مورد تایید قرار می گیرد.

جدول ۳- ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل و رفتار جمعی

همبستگی		همبستگی		انحراف معیار	میانگین	متغیرهای مستقل
معناداری	رفتار جمعی	معناداری	محرومیت نسبی			
۰/۰۰۰	۰/۴۳	۰/۰۰۰	۰/۵۱	۵/۰۱	۱۷/۲۱	توانایی های ارزشی
۰/۰۰۰	۰/۳۹	۰/۰۰۰	۰/۴۲	۲/۳۱	۸/۴۷	انتظارات ارزشی
۰/۰۰۰	۰/۶۵			۸/۳۲	۳۳/۱۸	محرومیت نسبی

جدول ۴ نشان دهنده ضریب همبستگی بین محرومیت نسبی و ابعاد مختلف متغیر رفتار جمعی جوانان می باشد. نتایج به دست آمده از این جدول نشان دهنده رابطه معناداری بین محرومیت نسبی با هر کدام از ابعاد پنج گانه رفتار جمعی وجود دارد. برای مثال متغیرهای محرومیت نسبی ۰/۶۷ با بعد اول رفتار جمعی یا همان انگیزش اجتماعی، ۰/۵۲ با تشکیل واحدهای پیوند دهنده، ۰/۶۱ با تعهد پیوستگی، ۰/۶۳ با بعد ایدئولوژی، ۰/۶۷ با بعد تاکتیک های عملیاتی رابطه معناداری داشته اند.

جدول ۴- ضریب همبستگی پیرسون بین محرومیت نسبی و ابعاد مختلف رفتار جمعی

ابعاد رفتار جمعی	متغیر	ضریب همبستگی	سطح معناداری
انگیزش اجتماعی	محرومیت نسبی	۰/۶۷	۰/۰۰۰
تشکیل واحدهای پیوند دهنده	محرومیت نسبی	۰/۵۲	۰/۰۰۰
تعهد پیوستگی	محرومیت نسبی	۰/۶۱	۰/۰۰۰
ایدئولوژی	محرومیت نسبی	۰/۶۳	۰/۰۰۰
تاکتیک های عملیاتی	محرومیت نسبی	۰/۶۷	۰/۰۰۰

رگرسیون لجستیک

وقتی می خواهیم عضویت گروهی از افراد را بر اساس مجموعه ای از متغیرهای مستقل پیش بینی کنیم در اینجا با نوعی احتمال سروکار داریم که ارزش آن بین صفر و یک است. در این موارد یکی از روش های کارآمد برای تخمین، رگرسیون لجستیک است. در این مقاله متغیر رفتارهای جمعی به صورت تصنعی در دو بعد وجود و عدم دسته بندی شده است. لذا استفاده از رگرسیون لجستیک به برآورد مدل تخمین کمک می نماید. نتایج حاصل از این برآورد در جدول ۵ بیان شده است.

آزمون Wald برای آزمون معناداری ضرایب محاسبه شده به کار برده می شود که در این تحقیق برای سه متغیر محرومیت نسبی، توانایی های ارزشی و انتظارات ارزشی پاسخ گویان معنادار است. با توجه به اینکه مقدار B_0 ها (ضریب رگرسیون لجستیک) برای سه متغیر فوق مثبت می باشد مقدار $EXP(b)$ ، e^b در آن ها بالاتر از یک است. در حالتی که مقدار مذکور بیشتر از یک باشد، نسبت بخت ها (Odds) افزایش یافته ولی در حالتی که این مقدار کوچک تر از یک باشد، نسبت بخت ها کاهش یافته است. نتایج جدول نشان می دهد که نسبت بخت ها برای سه متغیر محرومیت نسبی، توانایی های ارزشی و انتظارات ارزشی پاسخ گویان بالاتر از یک بوده و احتمال وقوع رویه وجود رفتارهای جمعی را نشان می دهند.

جدول ۵- برآورد پارامترهای مدل رگرسیون لجستیک برای پیش بینی وقوع رفتار جمعی

متغیر مستقل	B	Wald	Sig	EXP(b)
محرومیت نسبی	۰/۰۸۷	۴/۹۸۳	۰/۰۳۴	۱/۴۰۱
توانایی های ارزشی	۰/۰۸۸	۵/۶۵۷	۰/۰۴۶	۱/۲۷۶
انتظارات ارزشی	۰/۱۴۷	۲/۳۲۱	۰/۰۳۸	۱/۲۱۲

جدول ۶ می گوید چه میزان احتمال وقوع یا عدم وقوع رفتار جمعی وجود دارد. به عبارتی این جدول می گوید چقدر از مدل در این تحلیل تبیین شده است. برای به دست آوردن مقدار تبیین شده، ابتدا قطر مربع را با هم جمع کرده و تقسیم بر کل جمع چهار ضلع مربع کرده و سپس در ۱۰۰ ضرب می کنیم. که نتایج به دست آمده برای این تحقیق نشان می-دهد که ۵۱/۷۴٪ مدل به درستی تبیین شده است.

جدول ۶- موارد درست پیش بینی شده برای وقوع رفتار جمعی

مشاهده شده	پیش بینی شده		درصد صحت
	رفتار جمعی		
بله	بله	خیر	۵۱/۷۴
	۱۶۶	۱۵۹	
خیر	۱۵۹	۱۷۵	

۵۱/۷۴٪ کل موارد درست پیش بینی شده است.

بحث و نتیجه گیری

جوانان موثرترین و پرتحرک ترین نیروهای تحول و حرکت اجتماعی هستند که با داشتن نیروی عظیم ذخیره شده نیروهای بالقوه هر جامعه ای هستند. از این رو برنامه ریزی برای تمام دوران و ساعات آنان و بهره گیری از انرژی عظیم آنان امری ضروری است. نتایج تحقیق در

ارتباط نظری با دیدگاه‌ها و نظریات مطرح شده گویای پیوند منطقی بین سطح نظری تحقیق و سطح تجربی آن است.

یکی از فرضیاتی که در این مطالعه مورد قبول واقع شد، محرومیت نسبی است. آزمون همبستگی پیرسون، شدت رابطه بین این متغیر و رفتارهای جمعی را با سطح معناداری حداقل در سطح ۹۵٪ ($Sig=0/000$) و مقدار ضریب همبستگی ۰/۶۵ تایید شده است. نتایج نشان می‌دهد که این امر حکایت از وجود رابطه مستقیم و مثبت بین محرومیت نسبی جوانان با میزان رفتارهای جمعی آن‌ها دارد. به این معنا با افزایش محرومیت نسبی بین افراد، میزان بروز رفتارهای جمعی جوانان بیشتر می‌شود.

دیگر تحلیل انجام شده در این تحقیق مربوط به تحلیل لجستیک می‌باشد. با توجه به نتیجه گیری‌های انجام شده حاصل از تحلیل لجستیک می‌توان این مدل را در پیش بینی اینکه چگونه جوانان وارد رفتارهای جمعی خواهند شد، به کار برد. این مدل در نهایت توانست نشان دهد که ۵۱/۷۴٪ از موارد می‌توانند گروه بندی جوانان را به این قضیه که آن‌ها در رفتارهای جمعی شرکت خواهند داشت، به صورت صحیح پیش بینی کند.

نتایج تحقیق همچنین در ارتباط با تحقیقات پیشین هم نوعی هم‌خوانی را نشان می‌دهد. در تحقیق نراقی (۱۳۵۶) با تاکید بر مسائل جوانان و احتمال طغیان و شکل‌گیری تضادهای موجود در فضای دانشگاهی ایران بحث نارضایتی و عدم عدالت اجتماعی در قالب محرومیت نسبی مطرح شد. در این تحقیق هم چنین نتیجه‌ای به دست آمد. زمانی که شرایط مقایسه در میان افراد جامعه پدید آید، نوعی احساس نارضایتی ناشی از بی‌عدالتی به وجود می‌آید. در تحقیق ایمان (۱۳۸۵) نشان داده شده که جدایی و فاصله میان انتظارات قشر دانشجو و جوانان از نظام سیاسی با واقعیت‌های نظام اجتماعی می‌تواند عامل موثری در ارتباط با شکل‌گیری ناآرامی‌ها و فروپاشی نظم اجتماعی باشد. ایشان نارضایت سیاسی را عامل درگیری‌ها و شورش‌ها در میان جوانان مطرح کرد. نتایج این تحقیق به صورت غیرمستقیم با نارضایتی سیاسی نیز هم‌خوانی دارد به این معنا که نارضایتی سیاسی نیز به نوبه خود نشأت گرفته از احساس محرومیت نسبی است. در تحقیق عرف (۱۳۷۶) رابطه بین پایگاه اقتصادی و اجتماعی

جوانان و محرومیت نسبی و شورش ها و ناآرامی ها مورد توجه قرار گرفته شده است. آنچه نتیجه این تحقیق نشان می دهد محرومیت و خواسته های ارضا نشده در رفتار جمعی تاثیر دارد.

از جمله متغیرهای اساسی مرتبط با رفتارهای جمعی جوانان محرومیت نسبی آنها می باشد. در این راستا باور نکردن جوان و بی توجهی به جایگاه آنها و نادیده گرفتن خواسته های فطری و طبیعی آنها یکی از مشکلات عمده می باشد و ممکن است این عوامل باعث شوند که جوان نیز تعهد و مسئولیتی را در قبال جامعه قبول نکند. سهم نبودن جوانان در تصمیم سازی و عدم احترام به رای و اعتقاد آنها و دخالت ندادن آنها در مشارکت های عمومی در جایی که اصل مشورت مورد توجه مکتب اسلام بوده است، شخصیت آنها را ضعیف بار آورده و نسبت به اصول و عقاید بی مسئولیت کرده است. ایمان به جوان و کشف توانایی های او و واگذاری مسئولیت های اجتماعی به او از اصولی است که در زمان پیامبر خیلی مورد توجه بوده است. اما در جامعه ما هم پدر و مادرها اهمیت کمی برای دیدگاه و نظر جوانان قایل می باشند و هم سازمان هایی که خود را حامی آنها می دانند، کمتر می توانند عملاً در این زمینه کاری انجام دهند. در این زمینه گر (۱۳۷۷) با رویکردی تعاملی به بحث محرومیت نسبی در شکل گیری رفتارهای جمعی می پردازد و معتقد است که محرومیت نسبی افراد از جمله متغیرهای مهم و موثر در شکل گیری تمامی جنبش های اجتماعی و سیاسی در طول تاریخ بوده است که از طرف طبقات پایین جامعه ظهور می یابد.

این پژوهش به برنامه ریزان راهکارهایی ارائه می دهد، تا بتوانند به سامان دهی اصول حاکم بر تعهدات اجتماعی جوانان کمک کنند و از رفتارهای جمعی و تنش هایی که از عدم وجود این ارزش ها ناشی می شود، جلوگیری کنند. فرهنگ سازی و یا با برخورد مناسب و با جلوگیری از فساد اخلاقی و جنایت و هر گونه اعمال خلاف هنجار رایج، نگذارند بر امنیت اجتماعی در جامعه خدشه ای وارد شود. برای ایجاد احساس آرامش و نظم در جامعه باید تمهیداتی در نظر گرفته شود تا مردم در کنار هم احساس امنیت کنند، امنیت را زمانی می توان برقرار کرد که از یک طرف موارد خلاف هنجاری برطرف و از طرف دیگر ثبات در کلیه ارکان

جامعه مخصوصاً در بعد اقتصادی و اجتماعی حاصل آمده باشد. همان‌طور که دورکیم (۱۹۳۸) هم سرچشمه هر گونه فعالیت اخلاقی، تبعیت منافع خصوصی از منافع عمومی می‌داند و تبعیت منافع خصوصی از منافع عمومی، متضمن روحیه فداکاری و ایثار بوده که یک ویژگی اخلاقی است و می‌تواند در تثبیت هنجارهای رایج جامعه کمک کند.

شناسایی نواقص موجود در ساخت جامعه: آنچه از دیدگاه اندیشمندان به خصوص پارسونز (۱۹۵۶) استخراج می‌شود این مطلب است که ناآرامی‌ها و رفتارهای جمعی در جامعه ناشی از ساخت جامعه نیستند، بلکه نواقص موجود در ساخت جامعه باعث بروز آن‌ها می‌گردند. بنابراین در تفسیر این مطلب می‌توان استدلال کرد که، زمانی که ناعدالتی‌ها در جامعه بروز می‌کند دوگانگی‌های شخصیتی در افراد به وجود می‌آید و در این حالت افراد احساسات خصمانه خود را با ارتکاب شورش‌ها، کجروی‌ها و رفتارهای جمعی ظاهر می‌سازند.

رفع بحران بیکاری و کاهش عواملی چون فقر از طریق فراهم آوردن امکانات اشتغال و تولید و توسعه اقتصادی و اجتماعی، که خود راهبردی جهت کاهش شکل‌گیری رفتارهای جمعی مخرب جوانان و بالا بردن میزان مسئولیت‌پذیری اجتماعی آن‌ها در قبال خانواده، جامعه و سایر مردم می‌باشد. آنچه در رویکردهای عقلانی در ارتباط با این مساله استخراج می‌شود ذکر این نکته است که بروز رفتارهای جمعی هم به عواملی چون وضعیت شغلی (بیکاری)، درآمد افراد و خدمات و نیازهای مادی و هم به عواملی چون تعهدات اخلاقی، ارزش‌های مذهبی و اعتقادات مذهبی برمی‌گردد. براین اساس برنامه ریزی در راستای اشتغال زایی و رفع معضل بیکاری که امروزه خیلی از جوانان درگیر آن می‌باشند خود راهبردی عقلانی و مفید در راستای متعهد سازی افراد و جلوگیری از بسیاری از مشکلات اقتصادی جوانان می‌باشد.

فهرست منابع

- آگ برن و نیمکف (۱۳۴۹): زمینه جامعه شناسی، ترجمه و اقتباس امیرحسین آریانپور، تهران، کتاب‌های جیبی.
- اسملسر، نیل (۱۳۸۰): تئوری رفتار جمعی، ترجمه رضا دژاکام، مؤسسه یافته‌های نوین با همکاری مؤسسه نشر دواوین.
- ایمان، منفرد محمد تقی و حسین، (۱۳۸۵): "بررسی عوامل اقتصادی اجتماعی موثر بر رضایتمندی سیاسی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز"، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره بیست و چهارم، شماره دوم، صص: ۹-۲۵.
- بشیریه، حسین (۱۳۷۴): انقلاب و بسیج سیاسی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- بشیریه، حسین (۱۳۸۱): دیباچه‌ای بر جامعه شناسی سیاسی ایران. تهران، نشر نگاه معاصر.
- تنهایی، حسین ابوالحسن (۱۳۷۱): مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی، مشهد، نشر مرندیز.
- چلبی، مسعود (۱۳۷۸): "وفاق اجتماعی"، نامه علوم اجتماعی، تهران، جلد دوم، شماره ۳ و ۶.
- دلپورتا، دوناتلا و دیانی ماریو (۱۳۸۳): مقدمه‌ای بر جنبش‌های اجتماعی، ترجمه محمد تقی دلفروز، تهران، انتشارات کویر.
- ربانی، رسول (۱۳۸۳): جامعه شناسی جوانان، تهران، انتشارات آوای نور.
- ستوده، هدایت ا... (۱۳۷۸): روان‌شناسی اجتماعی، تهران: انتشارات آوای نور.
- شهبابی، محمود (۱۳۸۰): "خرده فرهنگ ویژه جوانان در ایران، قرائت‌ها و پیامدها"، نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران، شماره ۴، سال ۱۳۸۰، صص ۸۷-۱۰۰.
- عرف، جواد (۱۳۷۶): مطالعه جامعه شناختی میزان تاثیر پایگاه اجتماعی اقتصادی بر کنش جمعی، پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه تربیت مدرس.
- غفاری، غلامرضا و ابراهیمی لویه عادل (۱۳۸۴): جامعه‌شناسی تغییرات اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- کوهن، تامس (۱۳۶۹): ساختار انقلاب‌های علمی، ترجمه احمد آرام، تهران، نشر سروش.
- گر، تد رابرت (۱۳۷۷): چرا انسان‌ها شورش می‌کنند؟، ترجمه علی مرشدی زاد، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۱): سازمان اجتماعی، ترجمه هما زنجانی زاده، تهران، سمت.

محسنی تبریزی، علیرضا(۱۳۸۳): وندالیسم، تهران، انتشارات آن.
 خواجه نوری، بیژن(۱۳۸۶): "بررسی عوامل مؤثر بر میزان اشتغال زنان جوان استان های غرب ایران، مطالعه موردی: استان های کرمانشاه، ایلام، کردستان"، سمینار زنان و توسعه.
 مرکز آمار ایران(۱۳۷۵): سرشماری های عمومی نفوس و مسکن ایران در سال های ۱۳۳۵ تا ۱۳۷۵.
 نراقی، احسان(۱۳۵۶): جامعه، جوانان، دانشگاه، شرکت سهامی کتاب های جیبی، چاپ سوم.

Blumer, Herbert(1951): "Social Movement". In . A. Mcclung lee (ed.) *Principles of Sociology*. New York: Barnes and Nobles, pp: 199-220.
 Davies, James(1969): "The J- Cure of Rising and Declining Satisfactions as Cuse of Some Great Resolution and a Contained Rebellion" in H.D. Craham and T. Gurr (eds): *Redolence in America*, New York: Pager, pp: 690-730.
 Doob, C.B.(1988): *Sociology: An Introduction*, New York: Longman.
 Furlong, A. (2000): "Youth in a Changing World", International Social Science, Journal. 169. UNESCO.
 Killian, L: (1964): "Social Movement", in Robert E. Farris (ed.) *Handbook of Modern Sociology*, Chicago: Rand McNally, pp:426-45.
 Lin, N.(1974): *Foundation of Social Research*, New York: MC Grew. Hill.

گلمراد مرادی عضو هیئت علمی گروه جامعه شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلام آباد غرب است. تخصص ایشان در زمینه روش های کمی تحقیق و مسائل اجتماعی می باشد.
 بهمن سعیدی پور عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور مرکز اسلام آباد غرب می باشد. تخصص ایشان در زمینه مدیریت آموزشی و جامعه شناسی آموزش و پرورش است.